

Introducció

La nostra revista ha arribat al número deu i ha entrat així en la majoria d'edat perquè pot celebrar el seu primer decenni d'existència. Donem les gràcies als nostres lectors per l'interès que han demostrat; als nostres col·laboradors per la qualitat del seu treball, que ha assegurat l'atenció d'un públic cada vegada més ample, i també al consell de redacció pel seu assessorament i ajut imprescindibles. Els articles de *Catalan Historical Review* han tingut 60.736 descàrregues fins a l'any 2016 en el portal de l'hemeroteca de revistes científiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta xifra equival a un creixement del 38 % en relació amb el 2015, any en què el nombre de consultes ja va augmentar un 18 % en comparació amb la xifra del 2014.

Seguint una tònica anterior, un 65 % de les consultes de l'any 2016 procediren de fora de les fronteres de l'Estat espanyol. Per tant, *Catalan Historical Review* està realitzant el seu objectiu fundacional d'oferir als estudiosos estrangers balanços sobre grans temes d'història social, política, econòmica i cultural dels països de parla catalana, amb el benentès que també cal valorar la utilitat que per als lectors de l'interior del nostre àmbit geogràfic tenen aquestes revisions que sintetitzen els resultats d'una historiografia que ha assolit una producció i una diversificació cada vegada més grans, una producció que no és fàcil de seguir perquè utilitza canals de difusió molt diversos. En definitiva, tot sembla indicar que el model adoptat per *Catalan Historical Review* és vàlid.

S'ha volgut seguir en aquesta ocasió una tradició de l'època en què les revistes només es publicaven en paper: oferir un índex complet dels títols dels articles de tots els números. És una manera de visualitzar el desè aniversari de *Catalan Historical Review*.

La doble versió en anglès i en català del contingut de *Catalan Historical Review* dona testimoni del fet que els historiadors catalans solen escriure en el seu propi idioma la història dels habitants del seu àmbit lingüístic. D'altra banda, l'Institut d'Estudis Catalans es va fundar fa més de cent anys amb l'objectiu de desenvolupar el coneixement científic de tots els aspectes de la cultura catalana en la mateixa llengua del país, que l'Institut tenia també la missió de contribuir a normalitzar tant des del punt de vista ortogràfic, lèxic i gramatical com pel que fa al seu ús social en tots els àmbits, superant la diglòssia que podia haver conduït, a la llarga, a la seva desaparició.

I passem a la presentació dels grans temes tractats a les planes d'aquest número. Si Mallorca comparteix llengua i cultura amb Catalunya és degut al fet que al segle XIII fou conquerida per Jaume I. Aquest fou el pròleg de la conquesta de les terres valencianes i el primer pas en la direcció de l'expansió catalana per la Mediterrània. El reparti-

ment de l'illa entre els magnats que col·laboraren en la conquesta amb el monarca i la concessió de terres als repobladors és el tema del primer article del número deu de *Catalan Historical Review*. El trasplantament del règim feudal a Mallorca es féu amb majors llibertats personals per tal d'atreure repobladors del continent a l'illa. Jaume I va contradir el seu disseny inicial de mantenir les terres conquerides sota el mateix monarca, atès que donà en herència el regne de Mallorca al seu fill segon i es generà una nissaga independent des del 1276 fins al 1349, data, la darrera, en què tornà al domini directe dels reis d'Aragó i Catalunya. Si la base del sistema feudal és el predomini de la petita explotació camperola sotmesa a la sostracció senyorial de renda, la societat mallorquina resultant de la colonització catalana fou feudal. La imatge de la coberta és una caplletra C en què es representa el rei Jaume I i els seus guerrers al full 50 de la *Compilatio Maior* o *Vidal Mayor*, primera compilació de les lleis pròpies d'Aragó, datada entre 1290 i 1310.

El segon article parla de l'estructuració política valenciana al segle XIV. Des de la unió dinàstica entre Aragó i Catalunya en el segle XII, la denominada Corona d'Aragó mantingué un sistema de monarquia dual, que esdevingué ternària quan el regne de València, conquerit per catalans i aragonesos en el segle XIII, fou dotat d'institucions pròpies, de manera que acabaria tenint les seves pròpies Corts o parlament diferent del de Catalunya i del d'Aragó, quan aquests organismes limitadors del poder reial es consolidaren un segle més tard. Al principi, els monarques intentaren tenir més poder al regne de València que el que tenien a Aragó i a Catalunya, però, a mesura que hagueren de finançar guerres, especialment les que tingueren lloc contra Castella juntament amb altres, els reis anaren cometent la incongruència d'anar cedint com a senyorius jurisdiccionals bona part dels territoris de les terres valencianes que abans depenien directament de la Corona. La ciutat de València, que tenia un pes determinant dins el regne, s'acabà sollevant el 1347 contra el rei i fou vençuda en una guerra breu, que va ser també un conflicte civil entre els súbdits del regne de València. Però, malgrat la victòria del monarca, l'estructura política pròpia del conjunt valencià continuà la seva consolidació, alhora que es dividia en dos bàndols que s'enfrontarien en el moment del conflicte successori de 1410.

Un tercer article d'aquest número està dedicat a l'arquitectura industrial dels darrers temps del segle XIX i dels primers decennis del segle XX, perquè les construccions originals i de prestigi no es limitaren aleshores als habitatges urbans privats o públics, seculars o religiosos, ni a les residències campestres de la classe alta, sinó que es

dissenyaren també amb sensibilitat artística centres de producció i de transformació, tot un símbol de la consolidació del procés d'industrialització que Catalunya estava experimentant. Fàbriques tèxtils com la barcelonina Casaramona, avui seu de la institució cultural CaixaForum; caves com les de Codorniu a Sant Sadurní d'Anoia; cellers cooperatius com el del Pinell de Brai; farineres com la de Cervera, i moltes altres construccions amb una funció productiva i no residencial presenten un alt interès que no ha de ser oblidat a l'hora de parlar dels monuments més coneguts de l'arquitectura catalana modernista i noucentista, és a dir, del conjunt que avui atreu la curiositat i l'atenció dels visitants estrangers cultes.

A les planes següents, una altra contribució tracta de la política sanitària que es desenvolupà a Catalunya des de la darrera epidèmia de còlera, l'any 1885, fins a la Guerra Civil de 1936 a 1939. Es tracta de respondre des del poder local i regional a les necessitats d'una societat desenvolupada i conflictiva, que no es veia atesa per l'Estat espanyol en la mesura de les seves necessitats. Amb la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) i amb la Generalitat (1931-1939), l'atenció als malalts passà de ser concebuda com a beneficència a ser considerada una obligació planificada del poder públic, tot i la manca d'assegurança social obligatòria de malaltia per als assalariats i per als treballadors autònoms. En el transcurs del primer terç del segle xx es reduí la taxa de mortalitat, sobretot de la infantil, el còlera no reaparegué i la darrera epidèmia greu fou la de grip de 1918. Però continuaren sent endèmics el tifus, la tuberculosi, el paludisme als deltes i la sífilis, aquesta darrera mig amagada pels tabús morals. Moltes poblacions no tingueren ni aigua corrent ni clavegueram fins als anys vint. Els habitatges obrers preocuparen els higienistes, que volien la superació dels suburbis de barraques i dels rellogats amuntegats en pisos antics. Els primers barris de cases barates per a la classe obrera s'aixecaren a les ciutats en els anys vint, i ja des d'abans a les colònies industrials i mines de les conques dels rius Llobregat i Ter els empresaris havien aixecat veïnats obrers. El progrés de l'ensenyament de la medicina, de l'atenció hospitalària i de la recerca explica les innovacions que en cirurgia i transfusió de sang apareguren a Catalunya durant la Guerra Civil i que després foren aplicades a la Gran Bretanya durant la Segona Guerra Mundial.

El penúltim article d'aquest número està dedicat a les transformacions econòmiques i socials dels anys de la Guerra Civil de 1936 a 1939 a Catalunya i al País Valencià. El fracàs del cop d'estat contra la República a Catalunya i al País Valencià precipità un procés revolucionari que ha estat bescantat pels uns i idealitzat pels altres, sense tenir present que les deficiències del seu resultat no poden ser atribuïdes només als agents del procés ni tampoc únicament als seus adversaris, sinó que cal tenir molt en compte que la guerra determinà en bona part l'evolució segui-

da. Les decisions autònomes dels treballadors quant a l'empresa —amb una certa regulació política— donaren pas a un intervencionisme estatal que no demostrà una eficàcia gaire superior. Mentre que a Catalunya la col·lectivització va ser més important a la indústria que a l'agricultura, al País Valencià passà el contrari. Després de la prova de força del maig de 1937 s'imposà una tendència restrictiva pel que fa a les col·lectivitzacions.

El darrer article d'aquest número és un balanç del debat sobre el paper històric de la nació i del nacionalisme a la darrer part del segle xx. La reaparició dels nacionalismes a Europa, alhora que es produïa la desintegració de la Unió Soviètica seguida de la divisió de l'antiga Iugoslàvia, provocà una certa desqualificació per part d'historiadors marxistes com Hobsbawm, tot refermant la tesi de la invenció de la tradició i el principi que no es pot parlar de nacions abans de la Revolució Francesa. En una Catalunya que havia sortit feia poc d'una dictadura que havia volgut acabar amb els signes bàsics de la identitat dels catalans, difícilment podia tenir gaire aollida aquesta posició, fora d'una fracció de professors universitaris. Però ja el 1962 un historiador marxista com Pierre Vilar havia dit que la creació política catalana presentava en el segle xiv, d'una manera precoç, les característiques que s'han atribuït a la nació moderna en l'era capitalista. Per a Pierre Vilar, la distinció catalana entre nació i estat té validesa universal. Josep Fontana, un altre historiador marxista, ha refermat aquestes mateixes tesis en un llibre publicat el 2014. El cas català mostra que no és possible «inventar» la nació sense una base popular de llarga durada i que la identitat nacional no és necessàriament xenòfoba, sinó que pot anar lligada a posicions autènticament democràtiques i partidàries de la integració dels nousvinguts, sense que aquesta integració comporti la seva alienació de classe.

Aquest número de *Catalan Historical Review* es tanca amb una crònica del congrés sobre el rei Ferran II celebrat a l'Institut d'Estudis Catalans el 2016. Aquell rei i la seva esposa Isabel, reina de Castella, són coneguts com els Reis Catòlics. La crònica és una anticipació de la publicació de les actes del congrés en forma de llibre.

Quan ja s'havia escrit aquesta introducció es produí la mort de Maria Teresa Ferrer i Mallol, que va presidir la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans fins fa pocs anys. El seu article sobre el comerç català a la baixa edat mitjana, aparegut al número 5 de *Catalan Historical Review*, ha estat un dels més descarregats de la nostra publicació. El país ha perdut una de les figures més eminentes de la recerca en història medieval i nosaltres, els seus companys, una amiga molt estimada i admirada. Li dediquem al final d'aquest número la necrològica que mereix la seva memòria.

ALBERT BALCELLS
Editor